

INHOUD

1. Maluku: geografie en geschiedenis 8
 - 1.1 Maluku geografisch 9
 - 1.2 Beknopte geschiedenis 9
2. Muziek en Maluku 13
 - 2.1 Onderzoek en veldwerk 16
 - 2.2 Collecties, musea en culturele instellingen 20
 - 2.2.1 Traditionele instrumenten in de Nederlandse musea 20
 - 2.2.2 Musea in Indonesië met collecties Molukse muziek 21
 - 2.2.3 Culturele instellingen op de Molukken 22
 - 2.3 Muziekinstrumenten, traditie en moderniteit 26
 - 2.3.1 Idiofonen 26
 - 2.3.2 Membranofonen 29
 - 2.3.3 Aerofonen 31
 - 2.3.4 Chordofonen 34
 - 2.4 Traditionele dansen en folklore 38
 - 2.5 Religie en muziek 41
 - 2.5.1 Islam en muziek 41
 - 2.5.2 Christendom en muziek 43
 - 2.6 Lieder en gezangen 46
 - 2.6.1 Legoe, kapata, en pantun 46
 - 2.6.2 Beschrijvingen van liederen en dansen in koloniale collecties 46
 - 2.6.3 Lagu-lagu 49
 - 2.6.4 Herkomst lagu-lagu en componisten 51
 - 2.7 Jazz, krontjong en Hawaii-muziek 58
 - 2.8 Populaire muziek, festivals en concoursen 63
 - 2.8.1 Molukkers in Jakarta 64
 - 2.8.2 Jazz 71
 - 2.8.3 Popmuziek 75
 - 2.8.4 Talentenshows 77
 - 2.8.5 Jazzfestivals 77
 - 2.8.6 Koren wedstrijden 79
 - 2.8.7 Zang in Maluku 80
 - 2.8.8 Hiphop 83
3. Molukse muziek in Nederland 87
 - 3.1 Muziek in de kampen en in de wijken 90
 - 3.2 Hawaii-muziek, krontjong en Molukse liederen 96
 - 3.2.1 Hawaii-muziek en krontjong 96
 - 3.2.2 Hawaii-gitaar pioniers 97
 - 3.3 De jaren vijftig en zestig 101
 - 3.3.1 De nieuwe Amerikaanse en Engelse muziek 101
 - 3.3.2 Populaire muziek in Nederland 101
 - 3.3.3 Indorock 102
 - 3.3.4 Molukkers en Indorock 105
 - 3.4 De jaren zeventig en daarna 113
 - 3.4.1 Het culturele leven bloeit 114
 - 3.4.1.1 Theater en muziek 115
 - 3.4.1.2 Molukkers in Amsterdam 118
 - 3.4.1.3 Media en evenementen 121
 - 3.5 Bands en artiesten in het Nederlandse circuit 124
 - 3.6 Bands en artiesten in het Molukse circuit 133
 - 3.6.1 Bands in de wijken 133
 - 3.6.2 Pesta-bands 136
 - 3.7 Totobuang, tifa en dansgroepen 143
 - 3.7.1 Totobuang en tifa 143
 - 3.7.2 Tifa en dansgroepen 151
 - 3.8 Percussie en drums 157

3.9 Snaarinstrumenten	160
3.9.1 Ukulele	160
3.9.2 Viool	160
3.9.3 Hawaii-gitaar	162
3.9.4 Gitaar	163
3.9.5 Contrabas en basgitaar	171
3.10 Zang, koren en zanggroepen	173
3.10.1 Koren en projecten	173
3.10.2 Kerkkoren	174
3.10.3 Gospel	175
3.10.4 Zanggroepen	178
3.10.5 Zangers en zangeressen	180
3.11 Rapmuziek	190
3.12 DJ's en producers	195
4. Muzikale contacten over en weer	200
4.1 Molukse artiesten uit Jakarta en Maluku naar Nederland	203
4.2 Molukse artiesten uit Nederland naar Indonesië en Maluku	208
Noten	212
Termen en begrippen	235
Instellingen, tijdschriften en internetsites	236
Literatuur	238
Bijlage	246
1. Beschrijvingen uit de koloniale tijd door J.G.F. Riedel	246
2. Liednotaties	247

2. Muziek en Maluku

Maluku is een regio van grote culturele diversiteit. Het eilandenrijk kent een zeer rijke muziekcultuur met een breed scala aan muzikale expressies. Op muzikaal gebied had elke eilandengroep vroeger wel zijn specifieke kenmerken. Ondanks de eeuwenlange buitenlandse beïnvloeding is veel van de traditionele muziek en dans in de Molukken bewaard gebleven. In de huidige tijd bestaan oude vocale tradities en rituele muziek naast een creatieve synthese van lokale tradities en nieuwe muziek, nieuwe dansen en instrumenten. Het Molukse cultureel erfgoed is een 'levende traditie' die ook in stand wordt gehouden door vele evenementen en manifestaties. Het samen zingen, dansen en het vertellen van mythologische- en volksverhalen vinden tot op heden overal plaats. De vele culturele uitingen werden in het verleden mondeling overgedragen en slechts fragmentarisch gedocumenteerd. In de loop der jaren is er meer aandacht gekomen voor onderzoek en documentatie van culturele uitingen. In de navolgende hoofdstukken worden de Molukse artiesten en ensembles en onderstaande onderwerpen nader toegelicht.

Documentatie van culturele uitingen

In de koloniale tijd was er nauwelijks aandacht voor muziek en dans. In de historische bronnen (geschriften, manuscripten, expeditieverslagen etc.) zijn wel korte beschrijvingen en soms afbeeldingen terug te vinden. Vanouds ging de meeste aandacht naar het cultureel erfgoed van de Midden- en Noord-Molukken, met name Ambon en Ternate. In de moderne tijd is er een beter beeld van het cultureel erfgoed van de meer afgelegen eilanden, onder meer doordat deze gebieden middels eigen vliegvelden beter bereikbaar zijn geworden. Vanaf de uitvinding van de fonograaf en latere technische ontwikkelingen werd het mogelijk de muziekcultuur te documenteren middels audio- en beeldopnamen. Naast de populaire muziek maakten een aantal westerse onderzoekers veldopnamen van de traditionele muziek die zijn uitgebracht op CD met achtergrondinformatie. De omvangrijkste muziekdocumentatie is die van de muziekindustrie en de radio, met name de handelsuitgaven van grammofoonplaten en audiocassettes van populaire muziek met diverse Molukse artiesten en ensembles. Jakarta was lange tijd het centrum van de muziekindustrie. Daar zaten de opnamestudio's en het zakelijk hart. Platenmaatschappijen brachten populaire muziek uit, aanvankelijk op 78 toeren platen en daarna op LP's van vinyl. De uitvinding van de audiocassette in 1959 betekende een toename van het aantal uitgaven, mede omdat deze goedkoper waren. Vanaf 1965 kwamen voorbespeelde muziekcassettes op de markt en vanaf die tijd zijn veel Molukse liederen (*lagu-lagu*) vastgelegd op LP's en audiocassettes (later ook op VCD en CD) uitgevoerd door artiesten en groepen zoals Beilohy Group en Orkes Rame Dendang. Bekende Molukse artiesten die eind jaren zestig doorbraken vanuit Jakarta zijn de topsterren Broery Pesulima en Bob Tutupoly. In de jaren zeventig-tachtig waren dat bijvoorbeeld Harvey Malaihollo, Ruth Sahanaya en Andre Hehanussa. Ook Molukse zanggroepen raakten in de jaren zeventig bekend vanuit Jakarta. Vocal groups als Masnait, Pahama, Andarinyo, Hellas Group en vrouwengroepen als de Saimima Sisters, Patti Bersaudara, Lex's Trio en Moluccas. Uiteraard zijn er meer Molukse artiesten die in Indonesië onder meer door een aantal hits of door televisieoptredens naam hebben gemaakt, zoals Jopie Latul, Frank

Sahilatua, Melky Guslaw (Goeslaw), Ade Manuhutu, John Tanamal en Grace Simon.

En dan zijn er de vele bekende jazz-artiesten. Claude 'Didi' Pattirane was één van de invloedrijkste jazzgitaristen in Indonesië in de jaren vijftig en zestig. Trombonist Benny Likumahuwa kwam in die periode ook op, evenals jazzgitarist Oele Pattiselano. Margie Segers kreeg bekendheid als 'lady of jazz'. Sterren op het gebied van de popmuziek zijn bijvoorbeeld Glen Fredly, Christ Kayhatu en Marcello Tahitu.

Veel van de nationaal bekend geworden Molukse artiesten zijn niet geboren en/of opgegroeid op de Molukken. Bekende artiesten die wel opereren (opereerden) vanuit de Molukken zijn onder andere Zeth Lekatompessy, Bing Leiwakabessy, Joice Pupella, Dottie Latuharhary en Mitha Talahatu. Meer recent zijn dat Willy Sopacua en JPband, Ona Hetharua en vele hiphop talenten verenigd in groepen zoals Molucca Hiphop Community (MHC) en Hip Hop Maluku Bersatu (HMB).

En dan zijn er op de Molukken nog een groot aantal blaasorkesten en koren die zowel gelieerd zijn aan de kerk of als onafhankelijke koor optreden. Alleen al op Ambon zijn er zo'n 700 koren met als bekendste exponenten Hotumese Choir en Amadeus Choir.

Culturele instellingen, collecties en onderzoek

Er is een aantal organisaties die een prominente rol spelen op het terrein van documenteren en faciliteren van muziek en culturele uitingen. In de jaren tachtig was het overheidsbeleid om particulier initiatieven te ondersteunen en in alle provincies van Indonesië musea op te richten om de documentatie van het cultureel erfgoed te vergroten.

Vanaf 1981 tot en met 1997 werden vanuit het Ministerie van Onderwijs en Cultuur door heel Indonesië provinciale 'culturele kantoren' opgezet. De 'Balai Pelestarian Nilai Budaya Maluku' (BPNBM) in Ambon stad (*kota Ambon*) doet onderzoek in heel Maluku waarbij videoregistraties worden gemaakt. De BPNBM heeft een uitgebreide bibliotheek en geeft DVD's en boekjes uit over het behoud van cultureel erfgoed, waaronder traditionele instrumenten. 'Taman Budaya provinsi Maluku' in Ambon stad is het cultureel centrum van de Molukken. De activiteiten zijn gericht op het stimuleren en bevorderen van de lokale en

2.1 Onderzoek en veldwerk

Maluku staat bekend om zijn muzikale rijkdom, maar toch er is relatief weinig substantieel onderzoek gedaan naar de muziek in context. In het verleden werd de muziek vooral van generatie op generatie overgeleverd. Vóór de twintigste eeuw was er vanuit de koloniale overheid weinig belangstelling voor de studie van de inheemse cultuur van Indonesië en werd deze sporadisch schriftelijk vastgelegd.

(zie 2.2) De culturen van de verschillende eilanden hebben in de loop der jaren een sterke verandering ondergaan en oudere nog levende tradities verdwijnen of worden folklore. Met uitzondering van het populaire repertoire op handelsuitgaven zijn er van de meer traditionele muziekvormen tot nu toe relatief weinig opnamen gemaakt.

In een artikel in het tijdschrift 'Archipel' schrijft de etnomusicoloog Philip Yampolsky over muziek die verloren gaat voordat iemand het heeft opgenomen. Hij haalt daarbij een aantal onderzoekers aan en concludeert dat het gebied Maluku nog steeds onbekend is. "There are hundreds of ethnic groups and thousands of places in Insulindia whose music has never been reported, and many whose music may have been lost before anyone recorded it. [...] These observations are particularly true for Maluku. Twenty years ago, Margaret Kartomi published an article titled "Is Maluku still musicological terra incognita?" Despite her efforts and my own and those of a handful of other researchers, I believe it largely still is, at least at the level of detail that is needed" (Yampolsky, 2015, p. 156). (1)

In dit hoofdstuk een algemeen overzicht van de belangrijkste onderzoeken en opnamen van muziek. (Zie ook 2.2 en 2.6)

Opnamen en veldwerkonderzoek

Jakarta (het vroegere Batavia) was lange tijd het centrum van de muziekindustrie en platenmaatschappijen brachten populaire muziek uit, aanvankelijk op 78 toerenplaten. (schellak van 1892-1898 en daarna vinyl).

Voor Zuidoost-Azië is de uitvinding van de muziekcassette in 1959 van belang. Helemaal toen vanaf 1965 voorbespeelde muziekcassettes op de markt kwamen. Vooral in de jaren 1970 – 1980 werd veel populaire muziek uitgebracht op cassette. De Molukse artiesten en liederen werden hierdoor meer dan ooit tevoren bereikbaar. Rond 1980 kwam de compactdisc (CD) voor de opslag van muziek op de markt. Ook de Video-CD (1993) werd op grote schaal gebruikt in Zuidoost-Azië, Centraal-Azië en het Midden-Oosten. De Video-CD verving de VHS- en Betamax-systemen in de regio's totdat DVD-video eind jaren 2000 voor een groter publiek betaalbaar werd. (2)

Opnamen van de meer traditionele muziekvormen werden gemaakt tijdens zogenaamde veldwerkonderzoeken. De ontwikkeling van opnameapparatuur en geluidsdragers waren daarbij van belang.

Het vastleggen van muziek op geluidsdrager werd mogelijk vanaf de uitvinding van de fonograaf (1877/1890) waarbij werd opgenomen op wasrol.

Kort na de Tweede Wereldoorlog konden opnamen worden gemaakt met het eerste commercieel uitgebrachte bandapparaat, de

'Soundmirror'. (Zie ook onder Hobbelscollectie). Later werden opnamen gemaakt met moderne apparatuur als DAT-recorder en computer.

Edison fonograaf (1877/1890), koffermodel

Foto: Wikipedia, CC BY-SA 3.0

Jaap Kunst

De Nederlandse etnomusicoloog Jaap Kunst maakte vanaf 1930 opnamen op wasrol in toenmalig Nederlands Indië, vooral op Java. In 1930 werd Kunst benoemd tot 'Ambtenaar voor het systematisch musicologisch onderzoek in den Indischen Archipel' met als standplaats Bandoeng. Later werd hij museumconservator, eerst van het Museum van het 'Koninklijk Bataviaasch Genootschap' in Batavia, en later van het 'Koloniaal Museum' (nu: Tropenmuseum) in Amsterdam. Kunst beschreef ook de muziek en dans in de gebieden van Oost-Indonesië. (Kunst, 1946; 1947). Hij bezocht de Kei-eilanden slechts korte tijd, van 29 september tot 2 oktober, 1932. Later in Minahassa kon hij zijn collectie uitbreiden met gezangen van jonge Keiesen van de kostschool in Woloan. Aangevuld met literatuurstudie heeft dit geleid tot zijn publicatie over de muziek en dans op de Kei-eilanden (Kunst, 1945).

Jaap Kunst demonstreert een schelphoorn tussen de collectie instrumenten van het Tropenmuseum.

Foto: Tropenmuseum, collectie TMnr. 0000 6844

2.3 Muziekinstrumenten, traditie en moderniteit

Instrumenten van Europese en Midden-Oosterse oorsprong, zijn vanaf de vroege kolonisatie geïntroduceerd. Naast moderne instrumenten als saxofoon, trompet en keyboard worden vele traditionele instrumenten nog steeds bespeeld, zoals bijvoorbeeld de tifa, de totobuang, en zeker ook de fluit, zowel de dwarsfluit in orkesten, als de blokfluit in combinatie met lijsttrommen bij de moslimgemeenschappen. (1)

Tifa trommen in het depot van het Siwa Lima museum Ambon

Muziekinstrumenten en spreiding

Trommen in diverse maten en vormen zijn overal in Maluku te vinden. De tifa (éénvellige trom met de hand of met stokken bespeeld) kan men als het nationale instrument van de Molukken beschouwen. Verder tref je de platte lijsttrommel (rebana) en spleettrommels (van hout of bamboe).

Bronzen gongs zijn ook alom aanwezig, zowel los als liggend met melodie-rijen op koorden die gespannen zijn in een raamwerk, genaamd totobuang (van het Maleis: tabuh 'slaan') zijn ook wijd verspreid en veelal beschouwd als belangrijk erfgoed in familiebezit.

Inheemse fluiten, meervoudige rietinstrumenten, mondharpen, strijkinstrumenten en tokkelinstrumenten, evenals instrumenten van Europese en Midden-Oosterse oorsprong, zijn op grote schaal verspreid.

Op de verschillende eilanden van de Molukken worden gelijksoortige traditionele instrumenten vaak aangeduid met inheemse namen. Er is altijd veel uitwisseling geweest tussen de vele eilanden. Veel traditionele instrumenten vind je ook in andere delen van de Indonesische Archipel en ook wel in een groter gebied van Zuid-oost-Azië. Gongs bijvoorbeeld tref je onder verschillende namen en in verschillende combinaties over geheel Zuid-oost-Azië. (2) Instrumenten gemaakt van bamboe, zoals kleppers en stampbuizen vind je overal in gebieden waar veel bamboe groeit, met name in de tropische en subtropische gebieden van Azië, Afrika en Latijns-Amerika. Ook spleettrommen tref je men in verschillende gebieden van de wereld, vooral in Afrika en Austronesië.

Muziekinstrumenten classificatie

Voor de classificatie van muziekinstrumenten zijn verschillende systemen ontwikkeld. Zo kan er onderscheid worden gemaakt in de speelwijze (schudden, stampen, slaan, strijken en tokkelen). Een internationaal veel gebruikt systeem van classificatie in de muziekwetenschap

is dat van Hornbostel-Sachs. (3) Dit systeem is gebaseerd op het mechanisme waarmee het geluid door het instrument wordt voortgebracht. Dit uitgangspunt van wat er trilt wordt onderverdeeld in diverse subcategorieën:

- 1) Idiofonen - slagwerk: trillen van klankrijk materiaal (zoals xylofoon en gong)
- 2) Membranofonen - slagwerk: trillen van vel/membraan (trommen)
- 3) Aerofofen - blaasinstrumenten: trillende luchtzuil (zoals fluit en trompet)
- 4) Chordofonen - snaarinstrumenten: trillen van snaren (zoals viool, gitaar en ukulele)
- 5) Elektrofonen - elektrisch versterkt en elektronisch gegenereerd geluid (synthesizer)

2.3.1 Idiofonen

Bij idiofonen is het materiaal zelf de bron voor de trilling die het geluid voortbrengt.

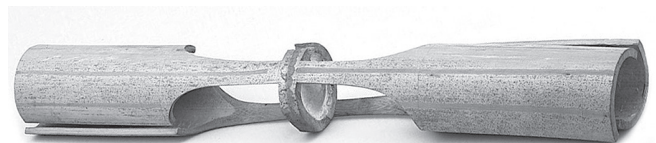
Bamboe-klepper

In de bamboebuis van een klepper worden twee langwerpige tongen (trilbladen) uitgesneden, gelijkend op een stemvork. Het onderste deel wordt heel gelaten en dient als handvat en klanklichaam. In dit deel zitten vaak openingen, die met de hand gesloten kunnen worden om verschillende tonen te maken. Door met de tongen tegen de hand te slaan ontstaat een trillend zoemend geluid.

Klepper van bamboe (Kakonti), Sula-eilanden, Noord-Molukken. Foto: Tropenmuseum, collectie TMnr. 13-73

Een bamboebuis wordt ook wel in twee halve cilinders gespleten. In het midden zijn de twee losse delen met elkaar verbonden, meestal met een bamboestrook. Ook wordt de bamboe zo uitgesneden dat het knooppunt in het midden valt. Door te schudden slaan de delen tegen elkaar en maken een klepperend geluid.

Klepper van bamboe (Anheda), Sula-eilanden, Noord-Molukken. Foto: collectie Tropenmuseum, TMnr. 1071-2

2.5 Religie en muziek

De traditionele uitvoerende kunsten van de oorspronkelijke bevolking van de Molukken zijn voornamelijk gebaseerd op inheemse animistische overtuigingen, zoals de verering van de voorouders en de geesten van de natuur. Deze dateren van vóór de komst van de islam in de vijftiende eeuw en het christendom in de zestiende eeuw. Vooral in de Noord-Molukken worden nog altijd pre-moslim rituelen uitgevoerd, zoals de genezingsceremonie (*salai jin*) met *tifa*, *rababu*, gong en vrouwenzang. (1) Veel muzikale vormen zijn verbonden met religie, waaronder de kerkelijke praktijken van de christenen en de door arabische wereld beïnvloede muzikale uitingen van de moslims.

De Al-Fatah moskee in Ambon stad.
Foto: Masjid Raya Al Fatah I Ambon 2020, still uit YouTube

De Maranathakerk in Ambon. Foto: <https://yoke.reislogger.nl/indonesia-2018>

Islam en christendom

Nadat Arabische kooplieden de islam eerst naar India hadden gebracht, verspreidde deze godsdienst zich vervolgens over Indonesië, inclusief de Molukken. Europeanen brachten het christendom: eerst de Portugezen (het katholicisme) en later de Nederlanders (het protestantisme). Op sommige eilanden gingen het protestantisme en het katholicisme overheersen, elders het protestantisme en de islam. (2)

Bijna de helft van de Molukkers is het christelijk geloof toegedaan, in tegenstelling tot de overgrote meerderheid in Indonesië, die islamitisch is. De Molukkers in de noordelijke Molukken zijn overwegend moslim en de Molukkers in de centrale en zuidelijke Molukken zijn vooral christelijk. De meeste katholieken leven op de Tanimbar-eilanden en de Kei-eilanden. Ook zijn er gemengde dorpen en moslimgemeenschappen in de centrale en zuidoostelijke delen van de provincie, zoals in het noordelijk deel van het eiland Ambon en het eiland Dullah in de Kei-archipel.

2.5.1 Islam en muziek

Het merendeel van de moslims is soennitisch. Het soennisme is, naast het sjiïsme, één van de twee hoofdstromen van de islam. Voor soennieten is navolging van het leven van de profeet Mohammed (ca.570-632) belangrijk. Belangrijke religieuze bronnen zijn de Koran, de *hadith* (overleveringen van Mohammed), de *sahaba* (de tradities rond de tijdgenoten van Mohammed) en de *qiyaas*. Qiyaas zijn regels voor situaties die niet worden beschreven, en door moslimgeleerden zijn afgeleid naar analogie van wel beschreven vergelijkbare situaties.

Locale uitingen, zoals in sommige gemeenschappen van de Noord-Molukken, worden niet tot de officieel erkende islam gerekend. In de Pancasila, de inleiding van de Grondwet van 1945 over de basisprincipes van de onafhankelijke Indonesische staat, wordt dit omschreven als het principe van de monotheïstische geloven. (3)

De *adhan*, de oproep tot het islamitische gebed die vijf keer per dag vanuit de moskeeën klinkt heeft onmiskenbaar een melodie en ook het reciteren van verzen uit de Koran gebeurt vaak op een zangerige manier. Binnen de islam wordt dit echter niet opgevat als muziek. Het slaan op de *beduk* (grote trom), om de mensen erop attent te maken dat het tijd is voor de gebeden, kan ook als een vorm van muziek worden opgevat.

In de Koran staat niets expliciet over muziek. Wel zijn er theologische bronnen die ingaan op het gebruik van muziek in het algemeen. In de islam zijn verschillende opvattingen met betrekking tot muziek; het kan *haram* (verboden), *makroeh* (afgeraden), maar ook *moestahab* (aangeraden) zijn. Het een en ander is afhankelijk van de situatie en de manier waarop het wordt gebruikt. Aanzet tot wereldse verlangens en wellust bijvoorbeeld wordt als haram beschouwd, maar aansporing tot goede eigenschappen en genieten is toegestaan.

Binnen het soefisme, een mystieke stroming binnen de islam, heeft muziek van oudsher een voorname plaats.

Religieuze en seculiere genres

Religieuze en seculiere genres die verband houden met de islam zijn te vinden onder moslimgemeenschappen in heel Maluku. De instrumentale en vocale muziek is sterk beïnvloed door met name de Arabisch-Perzische cultuur. Typische instrumenten zijn de gambus (een getokkelde luit, meestal met zeven snaren), de rabana (een lijstrom

2.6 Lieder en gezangen

Maluku is een regio van grote culturele diversiteit met een rijke muziekcultuur. Het grootste deel van de traditionele liederen en instrumentale stukken is in het verleden door voor- en nadoen van generatie op generatie overgeleverd. In diverse liederen zijn ook verhalen over de geschiedenis en de traditionele cultuur terug te vinden, soms ook in de vorm van vertellingen. (1) Het gaat dan bijvoorbeeld over oorlogslieder, liederen die gezongen werden wanneer er iemand was overleden, bruiloftslieder, liederen die gezongen werden bij het te water laten van boten, liederen voor na het koppensnellen, roelieder, bezweringsgezangen en heldendichten.

Elk eiland of elke eilandengroep had vroeger een eigen term voor 'zingen' of 'liederen'. Veel liederen worden gezongen in lokale talen en zijn typisch voor een bepaald gebied. Maar ook heeft er veel uitwisseling tussen de eilanden en dorpen plaats gevonden, met als gevolg vele variaties op dezelfde basistekst en melodie. Het Molukse liedrepertoire wordt in het algemeen aangeduid met lagu-lagu. De herkomst van de liederen, die vaak traditionals worden genoemd is niet altijd duidelijk. Bij handelsuitgaven ontbreken regelmatig jaartal en componist. Sinds de oprichting van de 'Karya Cipta Indonesia' (KCI) worden copyrights geregistreerd en de laatste jaren is er meer aandacht gekomen om de herkomst van de liederen te onderzoeken.

2.6.1 Legoe, kapata, en pantun

Legu, *kapata* en *pantun* zijn belangrijke oudere liedvormen, die ook nu nog voorkomen in de hele Indonesische archipel. (2)

Legu's (legoe) zijn lange liederen waarin een fragment van de oude geschiedenis van een gebied wordt bezongen of iets waaraan een bijzondere historische gebeurtenis ten grondslag ligt.

Ook kapata's zijn mondeling overgeleverde geschiedenissen, veelal in de vorm van korte, in het algemeen vier- tot zesregelige (gezongen) gedichten. Bij de kapata zijn alle regels even belangrijk en staan alle met elkaar in verband. Ze rijmen echter niet op elkaar.

Een kenmerk van de kapata- en de legu-liederen is dat ze gezongen worden in de bahasa tanah (regionale taal).

In de periode 1967-1972 is de kapata enigszins gemoderniseerd door het gebruik van nieuwe instrumenten en invloeden van moderne muziek uit het buitenland. Die gemoderniseerde kapata is zeer geliefd bij de Molukse bevolking en wordt onder andere vertolkt door René Rehatta, Piet Leiwakabessy en Ely Nahumury.

Een pantun is een gedicht van vier regels waarvan de eerste twee inhoudelijk meestal niet in verband lijken te staan met de laatste twee, maar vaak is er een dubbele betekenis. Om het te begrijpen, moet men over het algemeen de traditionele betekenis kennen van de symbolen die in het gedicht worden gebruikt. De meeste pantuns hebben ABAB als rijmschema. De regels 3 en 4 rijmen respectievelijk met de eerste en tweede regel. Een pantun wordt traditioneel gereciteerd volgens een vast ritme en wordt bij allerlei gelegenheden gezongen of opgezegd: solistisch en meestal geïmproviseerd. Pantuns kunnen op allerlei melodieën worden gezongen. Zo waren bijvoorbeeld de teksten van krontjong-muziek aanvankelijk in de vorm van pantuns. Het is moeilijk vast te stellen waar de lagu-lagu beginnen en het gedicht in de vorm van pantun eindigt (Zie ook: Sim, 1987; Spangenberg, 2015). De pantun-traditie is op 17 december 2020 door de UNESCO aangewezen als 'Immaterieel Cultureel Werelderfgoed'.

Een veel voorkomende term die verband houdt met de pantun is badendang. 'Badendang doen' betekent dat er op een bepaalde wijze pantuns gezongen worden. Een zanger zingt een eerste pantun. Het hele gezelschap zingt het refrein. Dan volgt de volgende zanger met zijn eigen pantun. De 'Malam Badendang' is een evenement dat meestal op bepaalde momenten wordt gehouden bijvoorbeeld om huwelijken, diploma-uitreikingen en familiefeesten te verlevendigen en de saamhorigheid te bevorderen. De liederen die meestal gezongen worden zijn liederen die behendig en opbeurend zijn. (3)

In Nederland worden in de huidige tijd over het algemeen bij bruiloften pantuns gezongen en badendang uitgevoerd. Pantuns ten gehore brengen komt nu vooral voor bij dichters- of literaire bijeenkomsten.

2.6.2 Beschrijvingen van liederen en dansen in koloniale collecties

In de koloniale tijd is veel verzameld door missionarissen, etnografen en bestuursambtenaren en tijdens expedities. Vooral beelden van goden en voorouders waren gewilde verzamelobjecten. (4) Moluks cultureel erfgoed (objecten, foto's en beschrijvingen) wordt bewaard in diverse instellingen, waaronder musea en wetenschappelijke instituten. Zo heeft de Universiteit Leiden naast een uitgebreide bibliotheek eveneens een afdeling bijzondere collecties met Westerse en Oosterse Handschriften. (5) Veel wordt bewaard in Nederland, maar ook elders in Europese instellingen en uiteraard ook in Indonesië.

In de koloniale tijd was er nauwelijks echte aandacht voor muziek en dans. In de historische bronnen (geschriften, manuscripten, expeditie-verslagen, etc.) zijn wel korte beschrijvingen en soms afbeeldingen terug te vinden over feestelijke gelegenheden met zang en dans, trommen en gongspel. Deze verhandelingen bevatten verwijzingen naar legoe, kapata, pantun en beschrijvingen van liederen. Een aantal liederen is beschreven in verslagen van bestuursambtenaren, missionarissen en onderzoeksex-

Hoes van de cassette 'Hellas Group – Astaganaga (Lagu-Lagu Daerah Ambon)'

Saimima Bersaudara

Het duo Saimima Bersaudara (Saimima Sisters) bestaat uit Corrie (Semarang, 1948) en Riekje Saimima (Surabaya, 1953). Ze komen uit een muzikale familie met ouders die fluit speelden en actief waren in de culturele sector. Ze zongen als kleine kinderen op verjaardagen, in kerken en tijdens de 17 augustus-feesten. In hun tienertijd begonnen ze zich meer professioneel te manifesteren. Platenmaatschappij Lokananta uit Solo (Soerakarta) in Midden-Java bracht in 1969 hun eerste album uit getiteld 'Terpaut Hati di Kota Malang' begeleid door het Zaenal Combo. Het zette ze op de kaart in een tijd toen nog niemand in Indonesië het waagde om met een vrouwelijk duo te komen. Eveneens in 1969 volgde de 10 inch LP 'Ingin Pulang' (Melody Records – MP-59). De single 'Soino' was ook een succes. Er moesten extra exemplaren worden geperst en andere zangeressen gingen dit nummer ook zingen.

De Saimima Sisters zongen nummers als 'Aku Ingin Pulang', 'Cinta Diawal Desember', 'Beta Berlayar Jauh', 'Mande-mande' en 'Anak Barenge-rengke'. Ze verschenen als speciale gast op lagu-lagu popalbums van de Andarinyo Group en de Hellas Group.

Hoes van de LP 'Saimima Bersaudara - Di Pantai Wajane' uit 1972

Van 1970 tot 1995 werkten ze samen met diverse artiesten en verschillende platenmaatschappijen zoals Dimita (Mesra), Remaco, Canary Records, Gemini Records en Andarinyo Records.

In 1972 brachten ze de LP 'Saimima Sisters & The Begous' met het Zaenal Combo (Canary Records– CLP 17028). Het Zaenal Combo onder leiding van gitarist Zaenal Arifin, met onder andere Didi Pattirane op bas, begeleidde in de periode 1960 - 1980 vele bekende zangers. In 1972 brachten ze ook het album 'Di Pantai Wajame' op het label Mutiara, met zanger Joop Sahulata, de Empat Nada Band en The Comets Band.

In 1996 hield het duo Saimima Bersaudara op te bestaan. De jongste Riekje koos voor de liefde en ging naar Nederland. Corrie is zich daarna meer met geestelijke liederen gaan bezighouden. Zo is ze betrokken bij de Alfa Indah Housing Church.

Patti Bersaudara

Nina en Silvy Pattie (ook geschreven als Nena en Selvy) van het duo Pattie Bersaudara zijn geboren in Djogjakarta. Op sommige opnames staan ze genoemd als Pattie Sisters. Nina en Silvy Pattie vormden vanaf 1961 een zangduo en bleven populair tot in de jaren zeventig. Van 1961 tot 1970 werden op diverse albums moderne Indonesische popnummers in het Indonesisch, Engels en Nederlands uitgebracht. Het nummer 'Ik vraag het aan de sterren' (track A2, op de 10" LP 'Mempersembahkan Kepada Anda Lagu2', Remaco/RL 021) met Orkes Pantja Nada onder leiding van Enteng Tanamal is nog op YouTube te vinden, evenals het nummer 'Toma e' en 'Riung Gunung' (1966,

12" verzamel LP, Remaco Record – RLL 003). (19)

Hoes van de 10" LP 'Pattie Bersaudara - Mempersembahkan Kepada Anda Lagu2'

Lex's Trio

Lex's Trio is een vocal group van de drie zusters Tetelepta, Tina, Aty en Lien. De naam Lex komt van de

voornaam van hun vader Alex Tetelepta. Het trio maakte in de jaren tachtig indruk met hun zangharmonieën. Hoewel ze nooit werkelijk zijn doorgebroken hebben ze meer dan 40 albums gemaakt. Nummers met bekende artiesten zijn bijvoorbeeld

uitsnede van de cassette hoes Lex's Trio – Yang & Oh Cinta (1976, Purnama – PL-224)

3.2 Hawaii-muziek, krontjong en Molukse liederen

Zoals beschreven in Hoofdstuk 2 was Hawaii-muziek vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw populair in voormalig Nederlands-Indië, vooral in de grote steden met Batavia (Jakarta) als toonaangevend centrum. Nederlands-Indië stond bekend om de kwaliteit van de Hawaii-gitaristen, die zich volgens muziekhistorici tot de top van de wereld mochten rekenen. De belangrijkste artiesten en steelgitaristen hadden een Molukse achtergrond. Daarnaast was krontjongmuziek, een mengvorm van muziekstijlen uit Europa (aanvankelijk vooral Portugees) en muziek uit Nederlands-Indië, populair.

Tegelijk met de jazz verspreidde Hawaiiaanse muziek zich vanaf de jaren twintig vanuit Amerika en Hawaii over de wereld. De Hawaiiaanse gitarist Sol Hoopii wist al vroeg jazz en Hawaii-muziek te combineren. Populaire artiesten als Louis Armstrong en de Andrews Sisters namen liedjes op in Hawaiiaanse stijl. Het genre zou nog lange tijd populair blijven, ook in de periode dat de rock & roll al lang zijn intrede had gedaan.

3.2.1 Hawaii-muziek en krontjong

Hawaii-muziek en krontjong bereikte Nederland via Nederlands-Indië. Indische Nederlanders en militairen met verlof brachten platen mee terug. Ook werden platen geïmporteerd in Europa. Naast de grammofoon kon de muziek ook via radio-uitzendingen van de 'Nederlands Indische Radio Omroep Maatschappij' (NIROM) in Nederland beluisterd worden. Op deze radiozender die uitzond van 1934 tot 1942 in Nederlands-Indië werd vooral muziek uitgezonden, waaronder regelmatig Hawaii-muziek en krontjong (Yampolsky, 1999, 2013; Takonai, 2007). (1)

Krontjong

Familiegroep Rayuan Samud'ra uit het Brabantse Geldrop was lange tijd het bekendste krontjong-orkest van Nederland. Onder artistieke leiding van vader Rudy Matulesy werden naast krontjong ook Molukse liedjes gespeeld. In 2006 verscheen in de 'Sobat' (het donateursblad van stichting 'Tong Tong') een interview met de groepsleden onder de titel: "De onvergetelijke krontjong van Rayuan Samud'ra". (2) Ruud en Bea Matulesy (respectievelijk gitaar, viool, en zang) speelden in hun geboorteland al krontjong-muziek. Rayuan Samud'ra speelde de originele krontjong, de 'asli', zoals Rudy Matulesy het als kind hoorde in Nederlands-Indië en later leerde aan zijn vrouw, kinderen en zelfs kleinkinderen. Samen met zoon Michael (fluit, ukulele, zang) en dochter Renée (ukulele, zang), en aangevuld met Jozef Putinella (basgitaar), vormden zij een ensemble dat uitgroeide tot een begrip onder liefhebbers van Indische en Molukse muziek. In 1984 en 1985 won Rayuan Samud'ra het krontjong-concours van stichting 'Tong Tong'.

De familiegroep Rayuan Samud'ra tijdens een optreden op de Pasar Malam in Den Haag. Foto: <http://www.krontjong.nl/rayuan>.

In de jaren tachtig was Rayuan Samud'ra het huisorkest van het TROS-radioprogramma 'Tempo Doeloe'. Vanwege hun grote ervaring en vakmanschap, werden zij overal in het land gevraagd en traden zij op bij grote Indische evenementen.

NederHawaiian

In de jaren dertig werd Hawaii-muziek, inclusief dansgroepen een zeer populaire vorm van amusement in Nederland. De Hawaiiaanse steelgitaar speelt een centrale rol in deze voor Nederlanders exotisch klinkende muziek. Onder de Indische gemeenschappen was reeds een levendige muziekscene met Hawaii- en krontjongmuziek. Vooral in Den Haag waren vele Indische Hawaii-musici actief op de talrijke door Indische verenigingen georganiseerde avondjes. Ook de krontjong-orkesten, die in die tijd in het hele land bestonden, gebruikten in plaats van de viool af en toe de Hawaii-gitaar in Indische liedjes. De populariteit van het genre bleef gestaag groeien en er kwamen meer en meer Hawaii-orkestjes van zowel Nederlandse als Indische origine. In de jaren veertig waren er honderden regelmatig optredende Hawaii-ensembles die veelal deel uitmaakten van de shows van bekende cabaretiers. In die tijd tourden Hawaiiaanse 'Sterren-Revue's' door het land (Mutsaers, 1992: p. 34). (3)

Toen jazz in het begin van de Tweede Wereldoorlog verboden werd door de Duitsers, steeg de populariteit van Hawaii-muziek enorm. Omdat de Engelse taal ook verboden werd, moesten Hawaii-bands Nederlandstalige bewerkingen van hun nummers maken. Een nieuwe soort muziek ontstond: NederHawaiian, een typisch Hollandse amusementsmuzieksoort. De Kilima Hawaiians (een groep die in 1934 was opgericht door gitarist Bill Buysman) waren het meest bekend. Gekleed in tropische outfits traden zij in vrijwel heel Europa op, waaronder voor radio en televisie. Ze traden twee keer op voor de Nederlandse soldaten in voormalig Nederlands-Indië. In 1941 brachten ze hun eerste 78 toeren plaat uit, met Bill's vrouw Mary Buijsman op zang en ukulele. Ze zouden lange tijd populair blijven met liederen als 'Roos van Honolulu' (1941) en cowboyliedjes als 'Er hangt een paardenhoofdstel aan de muur' (1947). Ook werden

3.5 Bands en artiesten in het Nederlandse circuit

Na de aankomst in Nederland kreeg een aantal Molukse artiesten en ensembles landelijke bekendheid. In de jaren vijftig en begin jaren zestig produceerden Molukse ensembles als The Mena Moeria Minstrels, The Amboina Serenaders en The Royal Hawaiian Minstrels bestsellers met Hawaii- en krontjongmuziek. Begin jaren zestig speelden Indische en Molukse muzikanten een prominente rol in de opkomende Nederlandse popmuziekscene met rock & roll en tiernermuziek. In de jaren zeventig en tachtig speelde een toenemend aantal Molukse artiesten en groepen in het gangbare Nederlandse podium- en festivalcircuit. Er werden singles en LP's uitgebracht, welke doordrongen tot de Nederlandse top. Er werden zelfs nummer één hits gescoord. De artiesten en groepen raakten via de radio en televisie bekend bij het grote publiek, ook in landen in het buitenland, waaronder in Indonesië. De meest bekende groepen en artiesten worden hieronder toegelicht.

Massada

De bekendste Molukse popgroep die midden jaren zeventig landelijk doorbrak, was Massada met Johnny en Eppy Manuhutu, Chris Latul, Usje Sabander en Zeth Mustamu. De samenstelling van de groep veranderde in de loop van de jaren regelmatig. Johnny en Eppy Manuhutu zijn de vaste krachten van de band, terwijl de bekende Molukse muzikanten Rudy de Queljoe en percussionist Nippy Noya vaak ook deel uitmaken van de bezetting. Massada wordt opgericht in 1973 en wordt in dat decennium zeer populair met live-optredens en hun latin rock. De groep begon ooit in Huizen als Top 40-band onder de naam The Eagles. Toen de Amerikaanse groep met die naam de hitlijsten bestormde werd de naam veranderd in Massada (Marinjo 2021-05, p. 24). In de periode van de treinkapingen (1975-1977) had Massada last van het slechte imago van Molukkers. Enkele optredens werden daardoor afgezegd en ook werden ze her en der geweigerd uit angst voor ongeregelheden. (1) Na die lastige tijd konden ze steeds meer

Massada in 1977. Foto: Archief Nino Latuny

spelen. Het heeft enkele jaren geduurd voordat hun debuutalbum 'Astaganaga' (1978, Kendari) uitkwam. De elpee haalde snel goud, werd 90.000 keer verkocht en in zeventien landen uitgebracht. De single 'Latin Dance' van dit album werd een hit in Nederland. Tijdens een spectaculair optreden op Pinkpop in 1979 werd Massada door een enthousiaste massa toegejuicht. Op de tweede plaat 'Pukul Tifa' (1979 Kendari), komt de Molukse identiteit van de groep meer naar voren. Het album bevat een aantal lange, instrumentale stukken met het toen populaire latin-geluid, zoals gespeeld door de wereldberoemde gitarist Carlos Santana, maar dan voorzien van een oosters tintje. De door Chris Latul geschreven single 'Arumbai' bereikte de Top 10 in Nederland en het album behaalde goud. In maart 1979 kreeg de band de 'Conamus Zilveren Harp' uitgereikt. (2)

In 1980 kwam Massada's derde album 'Pusaka' (Kendari) uit. De single 'Sajang é', compleet met dames- en kinderkoor, wordt een nummer één hit. Johnny Manuhutu in een interview met Coen Verbraak: "In de tekst worden onze ouderen geciteerd: gebruik je verstand, studeer hard, zodat je terug kunt naar je vaderland en daar echt van betekenis kunt zijn" (Verbraak 2021, p. 77).

De groep maakte nog enkele platen, waaronder 'Baru' (LP, 1981, Ariola). Ook de samenstelling veranderde nog een paar keer, maar het succes nam langzaam af en rond 1986 viel de band uit elkaar.

Na meer dan tien jaar trad Massada in 1997 weer op, ditmaal op het 'Pasar Malam Besar' in Den Haag. De band verscheen daarna weer regelmatig in het openbaar. In juni 2004 gaf de groep een live-optreden in Huizen, waar een DVD van verscheen.

In 2006 speelde Massada tijdens de 'Moluccan Night' van het 'Java Jazz Festival' in Jakarta. In 2009 werd voor het eerst op Ambon opgetreden tijdens het 'Ambon Jazz Festival'. In 2016 volgden optredens in het Erasmus Huis in Jakarta en vervolgens op Ambon tijdens het openingsconcert van 'Ambon City of Music'. In 2017 speelden ze tijdens de '200 jaar Pattimura herdenking' op Saparua en in Ambon stad. Dit werd gevolgd door een optreden op het 'Bali-Kei Archipelago Festival' op de Kei-eilanden. In 2019 speelden ze daar weer. (Zie 4.1) De band treedt tegenwoordig nog steeds op met frontman Manuhutu. De bezetting in 2022 bestaat uit zanger Johnny Manuhutu, Jopie Manuhutu (percussie), Rudy de

3.9 Snaarinstrumenten

De lange muziektraditie van de Molukken werd in Nederland voortgezet. Er zijn vele prominente snaarinstrument spelers op de ukulele, de viool, de Hawaii-gitaar en vooral op de gitaar. Naast bespelers van de elektrische (bas)gitaar zijn er artiesten die zich hebben bekwaamd in het bespelen van de akoestische gitaar en de contrabas. Net als de generatie in de beginjaren van het kampeven voelen ook de Molukse jongeren van nu zich aangetrokken tot de gitaar. Ook de ukulele, de Hawaii-gitaar en de viool worden nog steeds bespeeld. Middels de diverse digitale platforms als YouTube en Facebook presenteren de jonge Molukse musici zich regelmatig.

3.9.1 Ukulele

In de populaire muziek van de Molukken is de ukulele (ook wel geschreven als ukelele) altijd aanwezig gebleven. Portugese zeelieden hadden het kleine instrument in de vijftiende eeuw meegenomen naar Hawaii en Indonesië. De ukulele ging ook mee naar Nederland toen Molukse militairen met hun gezinnen in 1951 gedwongen naar Nederland kwamen. In de jaren vijftig zien we het instrument onder meer in diverse Hawaii- en krontjonggroepen. De ukulele is nog steeds populair ook onder de jonge generatie Molukse artiesten. Zangeres Jessica Manuputty bijvoorbeeld gebruikt het gitaartje bij het vertolken van Molukse liedjes. In het verleden gaf Mathijs Ririassa workshops ukulele in het voormalige pand van het Moluks Historisch Museum in Utrecht.

In heel Nederland kan je tegenwoordig op verschillende plekken workshops en lessen ukulele volgen. Gitarist Maurice Rugebregt bijvoorbeeld geeft ukulele lessen in Nijmegen en Lent, bij Globe CKC in Hilversum en bij Bergen Muziek in Oegstgeest. Bij muziekschool Vrijdag in Groningen kun je lessen in ukulele volgen bij docent en gitarist George Sopacua.

Workshop ukulele in het Moluks Museum door Mathijs Ririassa (links), tijdens 'Hari Maluku', 24 september 2006.

Foto: Rein Spoorman

3.9.2 Viool

Molukse liederen werden oorspronkelijk gespeeld door een ensemble geleid door viool of Hawaii-gitaar. Van oudsher speelde de viool ook een belangrijke rol in de dansbegeleiding, met name bij de katredji. (Zie 2.4) De lijn van violisten loopt vanaf de eerste generatie in de kampperiode met Daan Putinela en Piet Loppies naar de

Links: Jessica Manuputty tijdens 'Tong Tong Meets Erasmus Huis' in Het Paard, Den Haag, 29 september 2021.

Foto: <https://dutchculture.nl/en/tong-tong-meets-erasmus-huis-jakarta-29-september>

Rechts: Maurice Rugebregt op zijn Facebookpagina 'Malukulele'

huidige generatie met Ester Apituley (eigentijds-klassiek), John Rahaket (wereldmuziek) en de dochter van Daan Putinela (Wies) en de dochter van Piet Loppies (Marian).

Daan Putinela

Multi-instrumentalist Daniël Johannes Putinela (roepnaam Daan, 1915 Djambi (Sumatra) - 1981 's-Hertogenbosch) kwam op zeer jonge leeftijd al in aanraking met muziek. "De viool is zijn lievelingsinstrument" vertelt zoon Frans Putinela die in 2020 in de familiearchieven was gedoken. "Dankzij dit instrument heeft hij de gevangenschap bij de Jappen overleefd. Als er een bijzondere gelegenheid was moest hij van de Japanse officieren optreden. Spelen om

Daan Putinela leerde op jonge leeftijd vioolspelen. Op de foto is hij 16 jaar. Foto: Familiearchief Putinela

3.10 Zang, koren en zanggroepen

In de Molukse gemeenschap wordt veel gezongen en wat opvalt bij de samenzang is de spontane meerstemmigheid. Zangers en zangeressen tref je als soloartiesten, in vele bands, in diverse achtergrondkoortjes bij bekende muziekgroepen en in vele (kerk-)koren en gospelgroepen.

Een aantal koren, gospelgroepen, zanggroepen en soloartiesten komt in dit hoofdstuk aan bod.

3.10.1 Koren en projecten

De vele Molukse stichtingen zijn een plek voor culturele activiteiten. Er zijn vaak zangverenigingen actief en een groot aantal zanggroepen en ensembles die traditioneel en nieuw gecomponeerd repertoire uitvoeren. In combinatie met tifa-groepen worden ook dansgroepen begeleid. Verder zijn er diverse koorprojecten. We lichten er enkele koren en projecten uit.

Ana Upu koor

Ina Ama, de stichting voor de Molukse inwoners van Lunteren, Ede en omstreken zet zich in voor het bewaren en uitdragen van de Molukse cultuur en identiteit. Het Ana Upu koor treedt samen met de tifa-groep Ina Ama op in Molukse klederdracht bij diverse (culturele) evenementen in het land. Ook heeft de stichting een huisband, genaamd Amboyna.

Ana Upu koor tijdens de Kerst Inn in 2019

Foto: <https://ana-upu.nl/activiteiten/volwassenen/>

ADAK-koor

Het ADAK-koor is een gelegenheidskoor. Het is onderdeel van het theaterdrieluik 'Aan de andere kant' (ADAK), over de Moluks-Nederlandse geschiedenis met: 'Een Tijdelijk Verblijf', 'Buitenspel' en 'East Side Story'..

ADAK-koor met Molukse liedjes tijdens een optreden voor ouderen in Assen, december 2019. Foto: Joshua Kelle

De voorstellingen speelden op het terrein van Kamp Westerbork (Schattenberg). Het Moluks-Nederlandse koor staat onder leiding van Mina Ferdinandus. De band is samengesteld uit: Janny Westervaarder (fluit en tifa), Tony Tapilatu (tifa) en Rudi Jempormiasse (gitaar); Max Pattinama (bas). (1) In de oorspronkelijke bezetting maakte Tommy Ferdinandus (steelgitaar) deel uit van de groep. Hij is in 2019 overleden.

Koorproject 'Vossenbosch 51'

Gitarist en docent Ferry Limaheluw begeleidt als dirigent verschillende koren. Voor de presentatie van het herdenkingsmonument van voormalig kamp 'Vossenbosch' in Wierden, schreef Limaheluw een compositie voor harmonieorkest en groot gemengd koor, getiteld: 'Vossenbosch 51'. Ferry in een artikel in het online magazine 'dedriehoek.nl' (11 februari 2020): "Het Moluks-Nederlands koor zingt vierstemmig en tweetalig: Maleis en Nederlands, dat is bijzonder. Het is mooi dat het een gemeenschappelijk project is, van Molukkers en Nederlanders in Wierden. [...] Koorzang is in de Molukse gemeenschap heel belangrijk. Destijds in Kamp Vossenbosch waren er al zes koren. Voor zo'n kamp is dat best wel veel." (2)

Ferry Limaheluw (rechts) tijdens een repetitie, 11 februari 2020

Foto: Jolien van Gaalen / <https://www.dedriehoek.net>

Koor van de PPKM

Tijdens het meerdaagse interculturele muziekfestival, dat in 1998 in theater De Kolk in Assen werd gehouden, vond er een muzikale uitwisseling plaats tussen het koor van de 'Pemuda Pemuda Kristen Maluku' (Molukse christelijk jongerenvereniging), een muziekgroep en de Drentstaliige zanger Ab Drijver. De Molukse musicus en koorleider Lodewijk Saya arrangeerde een Molukse lied en een lied van Ab Drijver tot een klinkend geheel. Het interculturele nummer werd ook opgenomen in de studio van Radio Drenthe en verscheen in 1998 op de verzamel-CD 'Van-

3.11 Rapmuziek

Het hiphopgenre, ontstaan in de jaren tachtig in de New Yorkse wijk The Bronx was lange tijd vooral een Amerikaanse aangelegenheid. Sinds de opkomst van de hiphop in Nederland zijn er verspreid over het land heel wat rappers met een Molukse achtergrond actief, vooral onder de jonge generatie. Hierbij een beknopt overzicht van rappers met Molukse wortels.

Jiggy Djé

De hiphop wereld kent Vincent Patty (Amersfoort, 1981) als rapper Jiggy Djé, 'Keyser Punchline', de meester van de woordspeling. Sinds 2006 is hij eigenaar van het label 'Noah's Ark' en in 2017 werd hij directeur van het platenlabel 'Top Notch'.

Foto: <https://easybookings.nl>

De familie Patty is afkomstig van het dorp Ullath op het eiland Saparua en woonachtig in Tilburg. Zijn vader Noes is zanger/gitarist.

De hiphopcarrière van Patty begon in 2000 met de rapformatie DAC (De Amersfoortse Coöperatie). Met DAC bracht

hij twee albums uit: 'diDACTici' (2002) en 'Professioneel Chillen' (2005). DAC won in 2002 de Publieksprijs van de 'Grote Prijs van Nederland'. Als soloartiest kreeg Patty in 2006 de publieksprijs uitgereikt. Zijn nummer 'Regen Op Warm Asphalt' (2009) wordt omschreven als een onvervalste liefdesbrief aan het rappen zelf. Het nummer staat in de top 50 lijst van het VPRO-radioprogramma '3voor12' van allerbeste Nederlandstalige liedjes ooit geschreven. Patty is een veelzijdig persoon en hij heeft naast zijn eigen albums meegewerkt aan verschillende mixtapes met vele artiesten uit de hiphop wereld. Naast alle activiteiten is hij tevens docent aan de Herman Brood Academie, organisator van hiphopfeest 'Kribbuh Shit', presentator van de hiphop-radioprogramma's 'Wat Anders' en 'Lijn 5' van 'FunX', en het hiphop-radioplatform 'State Radio' van BNN. Ook was hij lange tijd columnist voor het Algemeen Dagblad (Joseph, 2011). (1)

Ronnie Flex

Ronnie Flex is de artiestennaam van rapper, zanger en producer Ronell Langston Plasschaert (Capelle aan den IJssel, 1992). Plasschaert groeide op met zijn Surinaamse moeder en heeft een Moluks-Nederlandse vader. Ronnie in een interview in het online magazine 'Parra.nu' over zijn Molukse afkomst: "De urge om op zoek te gaan naar mijn afkomst is toch wel gekomen van mijn overleden oma, geboren op Ternate (Noord-Molukken) en mijn oudste oom, die eiland oudste is van Ternate. Hij had een hele hoop verhalen over de Arabische invloeden op Ternate die je ook terug kan zien in de familie hier en daar." Op zijn veertiende begon hij met het produceren van beats en niet veel later begon hij raps te schrijven. Meerdere singles en diverse prijzen volgden. Hij verwierf bekendheid met zijn hit 'Zusje'. Andere bekende hits zijn

Foto: ANP Kippa, uit www.televizier.nl/sterren

'Zeg dat niet', 'Blijf Bij Mij' en 'Is Dit Over'. Zijn grote doorbraak was in 2015 met de megahit 'Drank & Drugs', samen met Lil' Kleine. Dat nummer stond veertien weken in de Top 40. Na het succesvolle album 'Rémi' (2017) volg-

de het album 'Altijd Samen', met zowel liefdesliedjes als raps. Het nummer 'Plek Als Dit' (2016) staat in de top 50 lijst van het VPRO-radioprogramma '3voor12'. (2)

Kraantje Pappie

Hiphopartiest en televisiepresentator Alex van der Zouwen (alias Kraantje Pappie (Rozenburg, 1986) is een van de bekendste hiphopartiesten van Nederland. De moeder van Kraantje Pappie is Moluks. Hij heeft meer dan zeven albums en verschillende EP's en singles uitgebracht bij het hiphoplabe 'Noah's Ark'. Van der Zouwen won als rapper in 2007 de Groningse hiphop-competitie 'Before the Fame Awards'. In 2012 kwam zijn debuutalbum 'Crane' uit, wat zijn doorbraak betekende. In 2013 debuteerde hij bij het televisieprogramma 'The Next MC'. Op Nederland 3 was hij te zien als presentator in het programma 'De Social Club'. In 2015 verscheen 'Guardian van the Real Shit' een trilogie met 39 tracks. Voor het derde album ontving hij een gouden plaat. Dat gold ook voor zijn singles 'Waar is de Kraan?', 'Feesttent', 'Pompen' en 'De manier'. In 2018 werd zijn track 'Lil Craney' (album Daddy) bekroond met dubbel platina voor meer dan 160.000 verkochte platen. Sinds 2021 maakt hij deel uit van de gelegenheidsformatie The Streamers.

Van der Zouwen dook samen met Ronny Flex in hun Molukse roots voor het programma 'Ik Ben een

Nederlander' (Vanvugt, 2017). Samen hebben ze ook een item gemaakt over het kamp Vught.

Kraantje Pappie tijdens een optreden bij MNM, de Vlaamse radiozender van de openbare omroep VRT, 23 April 2018. Foto: NilsMicknbck, CC-BY-SA-4.0, <https://nl.wikipedia.org>

3.12 DJ's en producers

Sinds de opkomst van de dance en DJ-scene in Nederland zijn er ook binnen de Molukse gemeenschap vele DJ's. Sommigen draaien vooral lokaal en voornamelijk op Molukse evenementen. Daarnaast is er een relatief groot aantal DJ's en producers met een Molukse achtergrond die ook internationaal naam hebben gemaakt.

Rob Nanere / DJ Manga

Rob Nanere (Groningen, 1980) alias DJ Manga is sinds de jaren tachtig actief als DJ en producer. Hij is een pionier op het gebied van soul, hiphop en housemuziek.

Foto: Facebook @dehaasphotography

Nanere groeide op met soul, pop, rock en disco. In Groningen werd hij diskjockey in de lokale discotheek Gdansk. In 1992 begon zijn carrière in Amsterdam bij de 'Bassline', de hip hop/r&b party in de legendarische Roxy. Hij draaide daarna op verschillende locaties zoals The Soul Kitchen, de Melkweg en Paradiso. In Paradiso begon hij zijn eigen clubavond 'Legends' te organiseren met audiovisuele effecten en vooral soulmuziek. Hij stond op de grote festivals in Nederland en in voorprogramma's van Chaka Khan, Angie Stone, Earth, Wind & Fire en D'Angelo. Manga werkt samen met internationaal bekende DJ's en speelt wereldwijd in clubs als 'Baby's Alright NY' (US), 'Playhouse' in Beijing, 'Vogue Lounge' in Bangkok, 'Midnight' in Seoul en 'Cassiopeia' in Berlijn. Bij de zender 'Sublime FM' heeft hij een eigen programma 'The Sublime Weekend Mix by Rob Manga'. Als expert op het gebied van de vele soorten zwarte muziek als funk, afrobeat, deep house, hiphop, disco en jazz etc. werkte hij mee aan de tentoonstelling 'Kemet. Egypte in hiphop, jazz, soul & funk' (april t/m augustus 2023) in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. (1)

Jim Taihuttu / Jim Aasgier

Jim Taihuttu is als DJ bekend onder zijn artiestennaam Jim Aasgier. Hij is de zoon van gitarist Gino Taihuttu en de oudere broer van rapper Jiri11 (Jiri Taihuttu). In 2010 is hij als DJ begonnen als lid van de formatie Yellow

Claw, een samenwerkingsproject van drie Nederlandse DJ's en hiphopartiesten, met Bizzey (Leo Roelandschap) en Nizzle (Nils Rondhuis). Nadat Bizzey in 2016 was gestopt ging Yellow Claw verder als duo, met een mix van trap, dubstep en hardstyle. Jim

Foto: Jim Aasgier op Twitter

is ook bekend als filmregisseur, filmproducent en scenarioschrijver. Hij boekte succes met de speelfilms 'Rabat' (2011) en 'Wolf' (2013). Voor 'Wolf' ontving hij in oktober 2013 een Gouden Kalf voor zijn regiewerk. In 2021 maakte hij de film 'De Oost' over de Nederlandse politio-nale acties in Indonesië in 1946. Sinds 2022 werkt hij aan zijn nieuwste film over de Nederlands gabbercultuur. (2)

Giovanni Jaël Jano / Jaël

Giovanni Jaël Jano, bekend als Jaël, is producer, DJ en zanger. Hij groeide op in Drachten. Zijn vader's familienaam is Jano (van de Noord-Molukken) en zijn moeder's familienaam is Fatbinan (van de Zuidoost-Molukken). Jaël maakt soulvolle elektronische muziek, geïnspireerd op de oude funk en soul uit de platenkast van zijn ouders en zijn oom DJ Manga. Jaël maakte internationaal furore in het dance circuit en soulclubs, en tourde door heel Europa en Azië. Met zijn solo debuutalbum 'Half As Much' liet hij zien dat hij naast DJ ook multi-instrumentalist, producer, componist en zanger is. Jaël is ook te horen op het Amerikaanse hip-hop compilatiealbum 'Welcome To Los Bangeles' (2019) (3)

is. Jaël is ook te horen op het Amerikaanse hip-hop compilatiealbum 'Welcome To Los Bangeles' (2019) (3)

Foto: <https://www.amsterdam-dance-event.nl> (2020)

Justin Putuhena / Justin Prime

De internationaal bekende progressieve en electro house DJ en platenproducent Justin Putuhena (1986), is bekend onder zijn artiestennaam Justin Prime. Hij is afgestudeerd als geluidstechnicus en begon zijn muziekcarrière in 2001 met het produceren van techno- en hardstyle muziek. Justin maakt zowel remixen als eigen tracks en werkt ook veel achter de schermen voor andere artiesten. Hij draait bijna elk weekend in vele landen. Met remixen

voor onder meer Swedish House Mafia, Flo Rida en Rihanna en coproducties, waaronder met Tiësto, behoort hij tot de groep Nederlandse producers die hun stempel drukken op het internationale circuit van elektronische dansmuziek. Justin Prime is voor

Foto: www.justinprime.nl

Lagoe-lagoe dan dendang-dendang
 jang biasa dinjanjikan oleh pedoesoek boemi poetera
 kasarani, di onderafdeeling Ambon, Saparoea dan
 di Ceram

Dikarangkan oleh jang bertanda R. P. de Quelpoe
 Radja dari negeri Porto (onderafdeeling Saparoea)

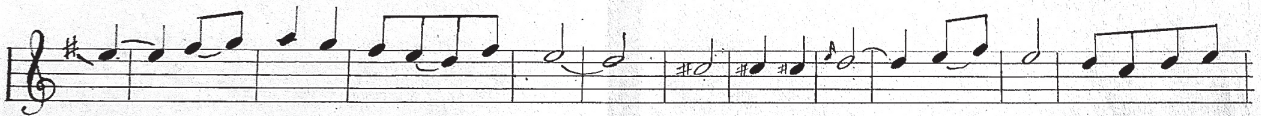
Porto, 13 Juli 1913.

R. P. de Quelpoe

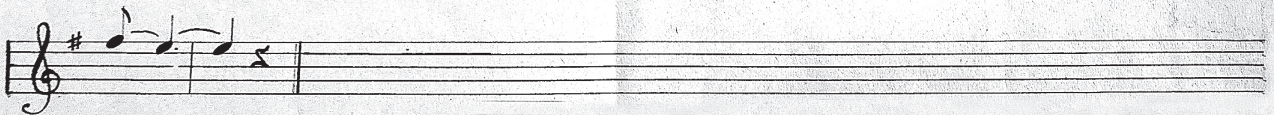
Lembe-lembe Doka nena

Lembelembeto ando jo lembe to jalemaoe e lembe Do-kanena e

do ka do ka-ne-na e Ma-ga-gor-na na-wo na-wo na-wo

e

Kole-kole

Kole ho-le aromba-i	ho-le	Radja pati tanah barat	aromba-i kole
I Ajam di Sapoe a	banjak ajam di Sapoe a	Satoe mati satoe ganti	banjak noma di Saparoea
Beta dari Kosalae beta	doidoe di halve an	Kapal svedah bongkar saoch	hati beta kakaroean
Doca ratoes kepeng kjoeti	bantol polo di kepa-li	Kaki kanan disekotji	kaki kiri di Djepara
Kapal svedah bongkar saoch	hati beta kakaroean	Beta pergi tjirai djaoeli	Slamat tinggal koean koean

Kapata, Ruderlied aus Sepa.

(Übersetzung unbekannt.)

(Nach dem Gesang notiert.)

E e Nan-ti ma - ru ma - ru - e nan - ti ma - ru -
-u ma - ru ku - ru E had - ji Nas - ra - a - ni - e.

Ruderlieder Seleman.

1. Sapaa mu-tambako sama jame masanaite
Masanaite samajame masanaite samajame.

Bitte gib von deinem Tabak uns, den Ruderleuten,
Den Ruderleuten, gib ihn uns, den Ruderleuten, gib ihn uns.

Anm.: Die unterstrichenen Vokale haben den Ton.

84

Ruderlied aus Saparua.

Refr. Ko - le ko - le. A - rum - ba - ai ko - le Rad - ja Pat - ti ta - nah ba - rat
A - rum - ba - ai ko - le Tifa-Begleitung r l r l
1) A - jam a - jam di Pa - pu - a Ban - jak a - jam a - jam di Pa -
pu - a sa - tu ma - ti sa - tu gan - ti ban - jak a - jam
a - jam di Pa - pu - a.

Refrain: Kolekole
Arumbai kole
radja patti tanah barat
Arumbai kole.

1. Ajam, di Papua
Banjak ajam di Papua,
Satu mati satu ganti
Banjak ajam di Papua.
2. Taran di kalapa
Tjengkeh polo, di apiun,
Sekarang tuan dapat lain,
Tuan Polo, tuan tjiung.
3. Deri nusa laut
Tuan tingal di haluan
Djapara bonkar sau
Hati tuan takaruan.
4. Dua ratus kepeng tjutji
Bantal polo di kapala
Kaki kiri di sikutji
Kaki kanan di Djapara.

85